

ROMAN JASZCZAK, SANDRA WAJCHMAN, BEATA TARYMA

Urządzanie lasu na ziemiach polskich – opis drzewostanów w XIX wieku

Forest management on Polish lands – tree stand description
in the 19th century

ABSTRACT

Jaszczak R., Wajchman S., Taryma B. 2013. Urządzanie lasu na ziemiach polskich – opis drzewostanów w XIX wieku. Sylwan 157 (10): 793-800.

In the 1800s forest management in Polish forests was still in its infancy. This article reminds presents tree stands were described in those days. The then concepts of: the forest, tree stand, bare land and large tree group were explained. In addition, the notion as well as the method of determination of the stand species composition and its age, perpendicular structure, closure, mixture proportion, stocking and condition was discussed in detail. For this purpose, available nineteenth century instructions, glossaries and books were employed.

KEY WORDS

19th century, Polish lands, forest management, tree stand description

ADDRESSES

Roman Jaszczak ⁽¹⁾ – e-mail: romanj@up.poznan.pl

Sandra Wajchman ⁽¹⁾ – e-mail: wajchman@up.poznan.pl

Beata Taryma ⁽²⁾ – e-mail: beata.taryma@zielonagora.lasy.gov.pl

⁽¹⁾ Katedra Urządzania Lasu; Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu; ul. Wojska Polskiego 71c; 60-625 Poznań

⁽²⁾ Nadleśnictwo Cybinka; ul. Dąbrowskiego 43; 69-108 Cybinka

Wstęp

W tworzeniu historii leśnictwa szczególna rola przypada urządzaniu lasu, które od dziesiątków lat dostarcza informacji o lasach i drzewostanach, wyznaczając jednocześnie kierunki i zasady prowadzenia gospodarki leśnej. Dane zbierane w trakcie inwentaryzacji stanowiły i stanowią do dziś podstawę każdego planu urządzania lasu. Jednak na przestrzeni dziejów zakres i forma zbieranych informacji oraz stosowane pojęcia ulegały zmianie, stąd dzisiaj trudno jest nieraz zorientować się w treści np. dziewiętnastowiecznych opisów taksacyjnych drzewostanów czy też siedlisk. Urządzanie lasu dostarcza wiele historycznych materiałów źródłowych, ale i sama ponad dwustuletnia historia urządzania lasu w Polsce jest bardzo bogata. Była ona opisywana w podręcznikach [Stieber 1921; Borek 1931; Jedliński 1932; Dreszer i in. 1958; Dreszer, Zabielski 1962; Zabielski 1976; Jaszczak, Magnuski 2010], jak i licznych, bardziej szczegółowych w swej treści artykułach i publikacjach [Miklaszewski 1907, 1928, 1947; Skoraczewski 1907; Szczerbowski 1907; Miłobędzki 1951; Urbaniak 1975; Zabielski 1975; Smykała 1985; Magnuski 1997a, b; Szempliński 1998; Jaszczak 1999, 2007a-c, 2008a-c; Gil 2000; Pajewska 2002; Magnuski, Jaszczak 2008a-c; Jaszczak i in. 2011].

W XIX wieku urządzanie lasu dopiero wkraczało do polskich lasów, stąd wydaje się być szczególnie interesującym przyjrzenie się i przypomnienie, jak wówczas opisywano drzewostany.

Wykorzystano w tym celu dostępne dziewiętnastowieczne instrukcje, słowniki i książki [Kobierzycki 1809, 1810; Kozłowski 1846, 1847; Połujański 1854; Wydrzyński 1862; Choiński 1873; Strzelecki 1874, 1889; Koleczko 1882].

Wydrzyński [1862] stwierdzał, że opisanie warunków siedliskowych [*miejsowości*] i drzewostanu *podaje już wyobrażenie materialnej zamożności lasu. Żeby opisanie było jasno i jednakowo od wszystkich zrozumiane, koniecznym jest używać wyrażen stałych, mających znaczenie określone.*

W XIX wieku opis drzewostanu był bardzo skromny. Choiński [1873] podawał, że *drzewostany uważać należy:*

- *co do gęstości, w jakiej rosną, czyli zwarcia drzew,*
- *co do pomieszczenia różnych gatunków drzew,*
- *co do wieku i co do wzrostu.*

Natomiast Koleczko [1882] podawał, że opisanie lasu powinno odpowiedzieć m.in. na takie pytania jak:

- *Ile jest w lesie gruntu zarosłego a halizn?*
- *Z jakich gatunków drzew składa się las?*
- *Jaki panujący drzewostan, a jaki mieszany?*
- *W jakim stosunku wieku i zwarcia?*

Mimo skromnego zakresu informacji słownictwo używane do opisania drzewostanów było bardzo bogate. Trudno dzisiaj zrozumieć pewne pojęcia i sformułowania, nie tylko ze względu na fakt, że większość słów wyszła z powszechnego, nawet w leśnictwie, użycia, ale także z faktu, że znaczenie niektórych pojęć ulegało zmianie w czasie. Mimo to, a może dzięki temu, lektura opisów taksacyjnych jest bardzo frapująca i interesująca. Pozwala choć na chwilę przywołać klimat odległych czasów i daje możliwość obcowania z pięknym leśnym słownictwem.

Pojęcie lasu i drzewostanu

W 1810 roku pisano, że *las to sztuka powierzchniowej płaszczyzny ziemi, drzewem wysokim i krzakami zarosła* [Kobierzycki 1810]. Później uzupełniono to pojęcie o świat zwierząt i ptaków, pisząc, że *las jest to przestrzeń znacznej wielkości, okryta drzewami, krzewami i podkrzewami, zwykle zaludnione zwierzętami i ptakami* [Kozłowski 1846]. Inne podejście zaprezentował Strzelecki [1889], który pisał o lesie z punktu widzenia gospodarczego i prawnego: *W znaczeniu gospodarczym nazywamy lasem powierzchnię znaczniejszą ziemi, porośniętą drzewami i krzewami dzikimi, z których pobiera się użytek w drewnie i innych płodach. W znaczeniu prawnym czyli fiskalnym, jest lasem każda powierzchnia ziemi zapisana w katastrze podatkowym na las do której odnoszą się odnośne przepisy policyjne ustaw bazowych.*

Drzewostan *to stan drzew w lesie ze względu na ich gatunek zwarcie i wiek* [Kozłowski 1846]. Choiński [1873] postrzegał drzewostan nieco inaczej, jako *część lasu z jednakowo co do wieku i gatunku drzewem, wyłączając ziemię*. Natomiast Strzelecki [1889] rozbudował definicję podaną przez Kozłowskiego [1846], pisząc, że jest to *część lasu, odznaczająca się od innych rodzajem drzewa, wiekiem, wzrostem, zwarciem lub zadrzewieniem*.

Skład gatunkowy drzewostanu

Już na początku XIX wieku dostrzegano, że *drzewa żywe z borowemi, a borowe z żywemi, są w jednym lesie pomieszane (...)* Jeżeli w takich lasach, żywych rodzaj przewyższa, nazywa się las ten, *Letnio zielony z borowym pomieszany, jeżeli zaś drzewa borowe przewyżsają, Las borowy z letnio zielonym pomieszany nazywa się* [Kobierzycki 1810].

Później ze względu na gatunek drzewa wyróżniano drzewostany: *czysty, gdy las zawiera w sobie jeden rodzaj drzewa, pomieszany, gdy kilka rodzajów drzew w pomieszananiu wzrosłych, las składowy* [Kozłowski 1846] lub *jeżeli ilość drzew z każdego gatunku mniej więcej równa* [Choiński 1973]. O *pomieszananiu* pisał także Wydrzyński [1862]. Podobny podział do Kozłowskiego przedstawił Strzelecki [1889], podając dodatkowo zamienniki dla poszczególnych określeń – *czysty*, czyli jednorodny, lity; *pomieszany*, czyli niejednorodny.

Pojęcie drzewostanu *pomieszanego* używano do opisania *równej wysokości drzew różnych gatunków z sobą rosnących*. Przypadek równego udziału każdego z gatunków *oznacza się samym wymienieniem tychże gatunków jednego po drugim, np. „sosna i dąb”*. Jeżeli dębu byłoby mniej, opis składu gatunkowego brzmiałby: *„sosna z dębem”*, lub gdyby dębu byłoby naprawdę niewiele, użyto by sformułowania *„sosna z dębem pojedynczym, rozrzuconym”* [Kozłowski 1846].

Wydrzyński [1862] pisał, że *przy opisanu stanu drzew wymienić naprzód rodzaj drzewa panujący, którego jest najwięcej*. Choiński [1873] określał gatunek panujący jako *dominujący* oraz opisywał drzewa *przerosłe, gdy tylko znaczna ilość jednego gatunku znajduje się w drugim dominującym*.

Koleczko [1882] wskazywał, że przy opisie drzewostanu *musimy pierwszej poznać jakie gatunki drzew (...) zawiera i oznaczyć stosunek pomieszanania tychże. Gatunek panujący, którego jest najwięcej w danym drzewostanie, oznacza się przymiotnikami: las sosnowy, świerkowy, jodłowy, dębowy itp. Dla oznakowania pomieszanania mówi się: sosnowo-świerkowy, gdy ilość sztuk prawie równa, sosna i nieco świerków lub sosna, kępami świerki, sosny gdzieś przetknięte dębami i modrzewiem*. Zwracał także uwagę, że *gdy gatunek pomieszany szczególnie jest ważności, może być licznie oznaczony*.

Strzelecki [1889] wzbogacił pojęcie drzewa panującego (*rodzaj drzewa przeważający co do ilości, lub nadający całemu lasowi charakter wybitny*) oraz dodał pojęcie drzewa *podrzednego* (*przymieszanego*). Pisano także o drzewie *przetkniętym, gdy pojedyncze drzewa obce tu i ówdzie się znajdują* [Choiński 1873] lub drzewie *przetykającym*, co dotyczyło gatunku drzewa znajdującego się *w drzewostanie czystym lub w mieszaninie pojedynczo i z rzadka* [Strzelecki 1889]. *Dla tego, opisując drzewostany, mówi się np. sośnica 50-io letnia, przetknięta stóletnimi dębami, albo przetknięta starodrzewem (dorozumiewając się sosny)* [Choiński 1873].

Wiek drzewostanu

W połowie XIX wieku pisano, że *pod względem wieku rozróżniamy głównie drzewostany: młode* (sosna 1-30 lat, dąb 1-45 lat), *średnio wieczne* (sosna 30-60 lat, dąb 45-90 lat), *dorastające* (sosna 60-90 lat, dąb 90-135 lat) i *rębne* (sosna 90-120 lat, dąb 135-180 lat). Odnotowywano także drzewa bardzo stare, opisywane jako *przestarzałe*, czyli takie, *na których przedstawiają się wszystkie oznaki bliskiego ich skonu z powodu starości* [Kozłowski 1846]. Wiek drzewostanu podawano *na podstawie przeliczonych stojów rocznych lub osądzenia na oko*. W zależności od tego, czy las był wysokopienny, czy też niskopienny używano różnych określeń związanych z wiekiem. W lesie wysokopiennym wyróżniano takie pojęcia jak [Kozłowski 1846]:

- *nalot* – *młodzięź do 5 letnia, powstała z naturalnego obsiewu nasion skrzydlatych,*
- *podrośl* – *mieszanie młodzięży rozmaitych gatunków drzew,*
- *zarośl* – *młodzięź powstała z nasion,*
- *młodzięź* – *wszelki drzewostan do lat 30,*
- *średniowieczne* – *drzewostany 60 letnie,*
- *dorastające* – *drzewostany 90 letnie,*
- *rębne* – *w wieku kolei,*
- *starodrzew* – *drzewo starsze na kolej przyjętą.*

Wydrzyński [1862] wymieniał także podobne pojęcia związane z wiekiem, ale nieco inaczej tłumaczone, m.in. starodrzew *przestały, który ze starości psuje się, drzewo rębne, kiedy jest w wieku dojrzałym, dorastające, zbliża się do rębności, średniowieczne, w połowie dojrzałości*. Choiński [1873] używał podobnych jak Kozłowski [1846] i Wydrzyński [1862] określeń związanych z wiekiem, ale pojawiły się także nowe określenia, jak: *drągowina (drzewo nad lat 30) i podstój (młodzież różnych rodzajów drzew do lat 15)*.

W kolejnym opracowaniu uszczegółowiono pojęcie *zarośli*, dodając, *o ile się ta objawia w grubości i wysokości drzew*, a jako synonim można było stosować pojęcia *zarostu, młodnika*. W przypadku, gdy *zarośl zwarła się już tak, że między drzewkami pojedynczymi rozpoczyna się walka o przestrzeń*, pisano o *gęstwini* [Strzelecki 1889]. Pojawiały się także inne określenia kolejnych faz rozwojowych drzewostanów:

- *drzewostan młody, jeżeli drzewa czyścić się poczynają z gałęzi dolnych,*
- *drzewostan dorastający, jeżeli drzewa zbliżają się do wieku zwyczajnego, czyli do dojrzałości, dojrzały już owocuje,*
- *drzewostan rębny, jeżeli drzewa ukończyły wiek dać mogą użytek zamierzony,*
- *starodrzew, jeżeli drzewa są starsze niż ich wiek zwyczajny,*
- *drzewostan przestały, jeżeli drzewa okazują już ślady psucia się,*
- *drzewostan przestarzały, jeżeli [drzewa] obumierać zaczynają.*

Natomiast w lesie niskopiennym zagadnienia związane z wiekiem opisywano takimi pojęciami jak [Kozłowski 1846]:

- *odrośl – młodzież powstała z pni i korzeni,*
- *podrośl – młodzież w wieku kolei,*
- *podciennik – zachowane drzewo przez jedną na drugą kolej,*
- *ciennik – zachowane drzewo przez dwie koleje na trzecią,*
- *starodrzew mały – zachowane drzewo przez trzy koleje na czwartą,*
- *starodrzew wielki – nazywa się drzewo pojedyncze zatrzymywane przez 5 i więcej kolei.*

Budowa pionowa drzewostanu

Zróżnicowanie wysokości i wieku drzew miało także wpływ na opis drzewostanu. Używano pojęcia *przerosły, gdy w drzewostanie panującej wysokości, znajduje się znaczna ilość drzew wyższych*. Natomiast jeżeli liczba drzew wyższych od przeciętnej wysokości drzewostanu była niewielka, to taki drzewostan był *przetknięty*, a przykładowy zapis mógłby brzmieć *sosna 15-20 letnia przetknięta pojedynczą 120 letnią* [Kozłowski 1846]. Drzewostan mógł być *podrośły, podszyty* lub *zagszczony*. Pierwsze określenie dotyczyło sytuacji *gdy pod panującą wysokością rosną drzewa wieku młodszego, ale ponad 15 letnie, tak z gatunku panującego, jako też innego*. Gdyby wiek młodszych drzewek był do lat 15, to drzewostan był *podszyty*. Określenie *zagszczony* dotyczyło natomiast sytuacji, *gdy pod panującą wysokością drzewostanu, rosną niższe drzewa różnej wielkości, nie zasługujące na hodowanie, a przez wybranie których drzewostan utraciłby tę zwartość, jak się dziś oku przedstawia* [Kozłowski 1846].

Zwarcie drzewostanu

Zwarcie, inaczej *zwartość*, to w pojęciu Kozłowskiego [1846] stan, *kiedy w lesie drzewa tak gęsto obok siebie rosną, że tychże gałęzie pomiędzy siebie zachodzą i cień doskonały wszędzie rzucają, przez co w takich lasach żadna trawa rosnąć nie może*. Określano tzw. stopień zwarcia drzewostanów,

używając trzystopniowej skali – zwarcie dobre, średnie i złe [Kozłowski 1842; Wydrzyński 1862]. Zwarcie *dobre* wyróżniano, gdy *ilość drzew każdego wieku zbliżyć się będzie do drzewostanów doskonałych; i oznaczony być może liczbą stosunkową 100*. Zwarcie *średnie*, gdy *ta ilość wynosić będzie 1 do 3 drzewostanu doskonałego, oznacza się liczbą stosunkową 50 do 75*. Zwarcie *złe*, gdy *ilość równać się będzie 1 do 1, ma mieć nadaną liczbę stosunkową 25 do 50*. Oprócz tego opisywano także, że drzewostany mogą być *obrzednie*, co dotyczyło sytuacji, *gdy ilość będzie mniejsza jak 1 do $\frac{1}{20}$, albo 25 do 5*. Używano także pojęcia *pojedynczo*, gdy drzew było *mniej od $\frac{1}{20}$ do $\frac{1}{50}$ ilości w drzewostanach doskonałych, albo 5-2*; oraz *rozrzucone*, *gdy też ilość mniejsza będzie od $\frac{1}{50}$ czyli od 2*. Las dobrze zwarty nazywano *zwartym*, a las źle zwarty nazywano *przerzedzonym* [Kozłowski 1846].

Podział zwarcia według Choińskiego [1873] był podobny (drzewostany normalnie, czyli dobrze zwarte, średnio zwarte i źle zwarte), ale różnił się definicjami poszczególnych stopni. I tak drzewostan określano jako *dobrze zwarty, jeżeli odzianki – trzony – strzały – roste i wysmukłe, a korony nie wielkie, tak się gałęziami stykają, że ziemia dobrze jest ocieniona. Średnio zwarte są drzewostany, gdy ziemię nie zupełnie ocieniają. Źle zwarte czyli obrzednie, gdy słońce ziemię dobrze oświetla; bujna trawa w lesie znakiem obrzedności*. Koleczko [1882] z punktu widzenia zwarcia wyróżniał *stan bardzo dobrze zwarty, dobrze, średnio, źle i bardzo źle zwarty, a to stosownie do większego lub mniejszego stanu gęstości drzewa*. Uważał, że pojęcia te nie dają dokładnej informacji o tym wskaźniku i proponował wskaźniki liczbowe zwarcia, *licząc stopniowo od 0.1 do 0.2 za bardzo złe itd. aż do 0.9-1, które to ostatnie cyfry wyrażają bardzo dobre zwarcie*.

Jeszcze inaczej o zwarcu pisał Strzelecki [1889], wyjaśniając, że pod tym pojęciem kryje się *stosunek w jakim zostają do siebie korony drzew w drzewostanie*. Wśród rodzajów zwarcia wyróżnił *zwarcie ścisłe, czyli pełne, jeżeli korony drzew tylko końcami gałęzi wchodzą w siebie, zwarcie dobre, jeżeli korony drzew tylko końcami gałęzi stykają się z sobą tak, że ocienienie gleby jest zupełne, zwarcie średnie, jeżeli korony drzew tak są od siebie oddalone, że dozwolają miernego przystępu promieni słonecznych do gleby i takowa pokrywa się z rzadka runem zielnym, zwarcie złe, jeżeli dozwala mocniejszego oświetlenia gleby i pokrycia się takowej gęstym porostem traw, ziół i różnych naleciałości drzewiastych*. Kolejne rodzaje zwarcia określano liczbami, przyjmując następujące wartości: *zwarcie ścisłe 1,0; zwarcie dobre 0,8-0,9, zwarcie średnie 0,6-0,7 i zwarcie złe 0,4-0,5*. *Drzewostan nie posiadający nawet zwarcia złego zowie się obrzednim albo gołoborzem i do niego odnosi się ułamek 0.3 do 0.1*. Jednocześnie pisano także o zwarcu *regularnym, jeżeli korony pojedyncze są dość równo od siebie oddalone i ocieniają glebę, o zwarcu nieregularnym, jeżeli tak oddalenie koron pomiędzy sobą jak i ostłonienie gleby w jednym i tym samym drzewostanie jest rozmaite*. Zwarcie mogło być także *kępiste lub poprzerywane, jeżeli pomiędzy drzewami w zwarcu zostającymi, znajdują się luki znaczniejsze. Większe próżne miejsca w drzewostanie nazywają się płazowinami (płazami, łysinami lub golinami)* [Strzelecki 1889].

Zmieszanie drzewostanu

Cecha ta opisywana była takimi słowami jak: *przeplatany; miejscami; naprzemian; tu i ówdzie, gdzie nigdzie; kępami, kępkami*. Drzewostan był *przeplatany*, gdy różnice w *gatunkach lub wieku przedstawiają się pasami lub smugami, które jednak na osobne poddziały rozebrać się nie dadzą lub rozbierać nie ma potrzeby*. Pojęcie *miejscami* odnosiło się do drzewostanów *odmiennych, czy to w pomieszczeniu, w wieku lub zwarcu, nie na całej przestrzeni opisywanej, lecz w odległych od siebie miejscach*. Gdy wymienione różnice występowały na całej powierzchni, to używano pojęcia *naprzemian*, a gdy różnice te opisujące się w *małych tylko, odległych od siebie, przedstawiają się częściach*, to pisano *tu i ówdzie, gdzie nigdzie*. Zapis *kępami, kępkami* pojawiał się, gdy różnice *przedstawiają się na mniejszych lub większych przestrzeniach, które mogłyby oddzielnie formułować, lecz są tak małe, że oznaczenie ich na mapie byłoby niepodobne lub zanadto czynność utrudzające* [Kozłowski 1846]. Podobny podział przedstawiał

także Wydrzyński [1862], jednak nie podawał on tak szczególnych opisów jak Kozłowski [1846]. Strzelecki [1889], pisał natomiast, że *drzewostany mogą więc być mieszane pojedynczo lub kępami*.

Zadrzewienie drzewostanu

Pojęcie zadrzewienia drzewostanu odnajdujemy dopiero w pracach Strzeleckiego [1874, 1889]. W pierwszym z wymienionych opracowań podano, że *sposób, w jaki drzewa skupiają się w lesie czyli pomiędzy sobą rosną, zowie się zadrzewieniem lasu*. Zadrzewienie mogło być *regularne i nieregularne, stosownie do tego, czy drzewa pojedyncze ze względu na wiek. Wielkość, jako też sposób rozdzielania się na powierzchni lasu, są równe lub nierówne*. Natomiast w drugiej z wymienionych prac pisano, że była to *liczna drzew w drzewostanie, która ze względu na rodzaj i wiek drzewa, może się wyżywić i wykształcić należycie w danym siedlisku*. Podobnie jak dla zwarcia, wyróżniano kilka stopni zadrzewienia i ich wartości liczbowe, *przyjmując zadrzewienie pełne za 1, natomiast dla zadrzewienia bardzo dobrego przyjęto za czynnik 0.9 do 0.8, – dla dobrego 0.7 do 0.6, – dla średniego 0.5, – dla złego 0.4 do 0.3, – dla bardzo złego 0.2 do 0.1*. Podkreślano jednocześnie, że *zwarcie drzewostanu nie zawsze jest cechą jego zadrzewienia* [Strzelecki 1889]. Zadrzewienie *pełne (gęste)* wyróżniano wtedy, jeżeli *drzewostan zawiera największą liczbę drzew, jaką tenże posiadać może: ze względu na rodzaj i wiek, jako też na siłę produkcyjną siedliska*. Zadrzewienie mogło być także *przerzedzone* czyli *niezupełne*, jeżeli *drzewostan posiada mniejszą liczbę drzew, niż ją mieć powinien w danych stosunkach* [Strzelecki 1889]. Z podanych powyżej informacji wynika, że pod pojęciem zadrzewienia rozumiano raczej dzisiejszy stopień zwarcia koron drzew i/lub zagęszczenie drzew na jednostce powierzchni.

Stan drzewostanu

Opisując drzewostan, zwracano także uwagę na jego stan. Drzewostan mógł być *karłowaty, gdy ta wada jest skutkiem gruntu lub skarłowaciały, gdy jest skutkiem przygryzienia lub innego uszkodzenia*. Początkowy zły wzrost drzewostanu był opisywany jako *w pierwszym wzroście przytłumione, gdy nędzny wzrost pochodzi z przytłumienia w młodości, lecz następnie stan zdrowia i wzrost polepszyły się* [Kozłowski 1846]. Wydrzyński [1862] opisywał oba wymienione stany bardzo lakonicznie (*karłowaty, małego wzrostu skutkiem niedogodności gruntu; skarłowaciały, skutkiem uszkodzenia wierchołków*), ale podawał także pojęcie drzew *przytłumionych, kiedy przez inne obok rosnące są zacieńnione oraz zarośli zagłuszonej, kiedy przez zbyt ni cień drzew starszych, wstrzymaną jest we wzroście*. Oba pojęcia w podobny sposób tłumaczył także Choiński [1873].

Lepiej definicję drzewostanu *skarłowaciałego* opisał Strzelecki [1889], podając, że taka sytuacja ma miejsce, *jeżeli przyczyn wzrostu złego nie można szukać w siedlisku, ale pochodzą one z doznanych uszkodzeń lub złego obchodzenia się*. Koleczko [1882] pisał natomiast, że *gdy pomiędzy starszym drzewem trafi się młodzież, wtedy może być przytłumioną, skarłowaciałą lub zagłuszoną*, nie podając jednak żadnych wyjaśnień w tym względzie, poza przykładem opisu wzrostu drzew – *Mówi się u nas: okrąg 2 a, sosna 80 do 90 i 100-letnia, dobrze wyrosła, dobrze zwarta, zdrowa, wszędzie młodzieżą 15 do 20 letnią, po większej części zagłuszoną, przerosła*. Opisując drzewostan, zwracano także uwagę, czy jest on *gonny* (jeżeli *drzewa w długość wykształciły się dokładnie*), *smukły* (jeżeli *drzewa mają strzały długie i czyste, a korony małe, osadzone u samego szczytu*) lub *przysiadły* (jeżeli *drzewa nie posiadają odpowiedniej wysokości przyrodzonej albo nie rokują, że osiągną kiedy takową*) [Strzelecki 1874, 1889]. Pojedyncze drzewa mogły być opisywane jako *przygłuszone* lub *przygniecione*, co oznaczało, że są to drzewa, *które od innych w wzroście są tamowane i z tego względu tylko źle rosną i zwolna obumierają*. *Drzewa taki stan sprowadzające, zowią się przerastające, górujące*. Pisano także, że *zadrzewienia zowie się czyszczącym się, jeżeli gałęzie drzew młodych, poczynają usychać od dołu i strzały wybitniej występują* [Strzelecki 1874].

Podsumowanie

Dziewiętnastowieczni właściciele lasów otrzymywali wiele ważnych i istotnych informacji o drzewostanach, których opisanie było od samego początku jednym z podstawowych zadań zarządzania lasu. Przytoczone w pracy cytaty potwierdzają, że już dwieście lat temu opis drzewostanów był bardzo rozbudowany i szczegółowy. Na podkreślenie zasługuje bogactwo i różnorodność stosowanych w tym zakresie pojęć, przyciągające dzisiaj uwagę swoją tajemniczością. Dla współczesnego czytelnika odbiór przedmiotowych treści jest z pewnością utrudniony ze względu na fakt, że w języku leśników wiele pojęć już nie funkcjonuje lub ma nieco inne znaczenie. Jednak kwiecisty styl jest z pewnością łatwiejszy i przyjemniejszy w odbiorze aniżeli współczesne opisy drzewostanów, składające się z pojedynczych słów i licznych skrótów opisujących daną cechę, przez co nie są one także zrozumiałe dla przeciętnego odbiorcy i wymagają nierzadko korzystania ze stosownych ich wyjaśnień.

Literatura

- Borek J. 1931. Zarys praktycznego urządzania gospodarstw leśnych wraz z wzorami załączników do planów i programów gospodarczych. Drukarnia A. Mólki w Nowym Sączu.
- Choiński T. 1873. Urządzanie lasu. Podręcznik dla obywateli ziemskich. Nakładem Redakcji Gazety Rolniczej, Warszawa.
- Dreszer L., Markowski S., Paprzycki E. 1958. Urządzanie gospodarstwa leśnego. PWN, Warszawa-Lódź.
- Dreszer L., Zabielski B. 1962. Urządzanie lasu. PWRiL, Warszawa.
- Gil W. 2000. W dobrach księżnej Anny Jabłonowskiej. Poznajmy Las 6: 18-19.
- Jaszczałak R. 1999. Historia monitoringu kondycji lasów w Polsce. Sylwan 143 (2): 5-25.
- Jaszczałak R. 2007a. Die Forsteinrichtung und die Methoden und die Ergebnisse der Beurteilung der Beständebeschädigung nach dem zweiten Weltkrieg in Polen. Nauka-Przyroda-Technologie 1, 3, #47.
- Jaszczałak R. 2007b. Jak dawniej las urządzano. Las Pol. 19: 30-31.
- Jaszczałak R. 2007c. Polskie piśmiennictwo z zakresu urządzania lasu w latach 1918-2007. Przegl. Leśn. 11 (197/XVII): 8-10.
- Jaszczałak R. 2008a. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część I – początki urządzania lasu na ziemiach polskich. Sylwan 152 (3): 13-21.
- Jaszczałak R. 2008b. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część II – urządzanie lasu w Królestwie Polskim. Sylwan 152 (5): 3-13.
- Jaszczałak R. 2008c. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część III – urządzanie lasu na ziemiach polskich w zaborze pruskim i austriackim. Sylwan 152 (9): 3-10.
- Jaszczałak R. 2008d. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część IV – urządzanie lasu w latach 1918-1939. Sylwan 152 (10): 3-13.
- Jaszczałak R. 2008e. Inwentaryzacja zasobów drzewnych w urządzaniu lasu w Polsce. Sylwan 152 (5): 14-25.
- Jaszczałak R., Gołojuch P., Niziołek K. 2011. Naziemne inwentaryzacje szkód w polskich lasach powodowanych przez przemysłowe zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego w latach 1970-2009. Sylwan 155 (10): 687-701.
- Jaszczałak R., Magnuski K. 2010. Urządzanie lasu. Wyd. UP Poznań.
- Jedliński W. 1932. Nowe kierunki rozwoju urządzania lasu na tle poprzedzających je metod drzewostanowych i nowa systematyka metod regulacji dochodów i systemizacji lasów. Prace Zakładu Urządzania lasu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, N. LIV. Polskie Towarzystwo Leśne, Lwów.
- Kobierzycki Nałęcz F. J. 1809. Umiejętność lasowa czyli rękopis dla właścicieli lasów i ich leśniczych pod tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności nauka. Tom I. Drukiem Jana Gołębiewskiego Typographa, Przemysł. Reprint Wyd. Ruthenus, Krosno, 2005.
- Kobierzycki Nałęcz F. J. 1810. Umiejętność lasowa czyli rękopis dla właścicieli lasów i ich leśniczych pod tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności nauka. Tom II. Drukiem Jana Gołębiewskiego Typographa, Przemysł. Reprint Wyd. Ruthenus, Krosno, 2007.
- Koleczko W. 1882. Zasady praktycznego urządzania lasów, ich szacowania i zagospodarowania. Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa.
- Kozłowski W. 1846. Słownik leśny, bartny, bursztyniarski i oryński. Zeszyt I. Nakładem Redakcji Sylwana w Drukarni S. Orgelbranda Księgarnia i Typografia. Reprint PTL, Warszawa.
- Kozłowski W. 1847. Słownik leśny, bartny, bursztyniarski i oryński. Zeszyt II. Nakładem Redakcji Sylwana w Drukarni S. Orgelbranda Księgarnia i Typografia. Reprint PTL, Warszawa.
- Magnuski K. 1997a. Urządzanie lasu w Polsce po drugiej wojnie światowej (część I). Sylwan 141 (9): 77-88.

- Magnuski K. 1997b. Urządzanie lasu w Polsce po drugiej wojnie światowej (część II). *Sylwan* 141 (10): 35-49.
- Magnuski K., Jaszczak R. 2008a. Urządzanie lasu w Polsce po drugiej wojnie światowej w świetle źródłowych publikacji *Sylwana*. Część I. Okresy rozwoju urządzania lasu. *Sylwan* 152 (6): 22-32.
- Magnuski K., Jaszczak R. 2008b. Urządzanie lasu w Polsce po drugiej wojnie światowej w świetle źródłowych publikacji *Sylwana*. Część II. Inwentaryzacja lasu. *Sylwan* 152 (7): 9-18.
- Magnuski K., Jaszczak R. 2008c. Urządzanie lasu w Polsce po drugiej wojnie światowej w świetle źródłowych publikacji *Sylwana*. Część III. Regulacja i planowanie w gospodarstwie leśnym. *Sylwan* 152 (8): 3-16.
- Miklaszewski J. 1907. Ogólny rzut oka na rozwój leśnictwa w Królestwie Polskiem w XIX wieku. W: 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego, Kraków 2007. Reprint Wyd. PTL. 5-81.
- Miklaszewski J. 1928. Lasy i leśnictwo w Polsce. T. I. Zakłady Graficzne „Nasza Drukarnia”, Warszawa.
- Miklaszewski J. 1947. Rzut oka na dzieje i stan leśnictwa i łowiectwa polskiego w okresie 1918-1939. *Sylwan* 91 (1-4): 10-31.
- Miłobędzki J. 1951. Ludwik Plater pierwszy organizator leśnictwa polskiego. *Sylwan* 95 (3-4): 301-308.
- Pajewska E. 2002. Opisanie lasu. Polskie słownictwo związane z lasem do roku 1939. Wyd. Faus, Szczecin.
- Połujański A. 1854. Opisanie lasów Królestwa Polskiego i Gubernij Zachodniej Cesarstwa Rosyjskiego pod względem historycznym, statystycznym i gospodarczym. T. I Drukarnia Gazety Codziennej, Warszawa. T. II-IV. Drukarnia Józefa Unger, Warszawa.
- Skoraczewski F. 1907. Rozwój polskiego leśnictwa w XIX wieku w Wielkim Księstwie Poznańskim. W: 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego, Kraków 2007. Reprint Wyd. PTL. 83-148.
- Smykała J., 1985. Rozwój urządzania lasu w 40-leciu Polski Ludowej. *Sylwan* 130 (1): 1-10.
- Strzelecki H. 1874. Gospodarstwo lasowe. Las w stanie natury. Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, Lwów. Reprint Wyd. Ruthenus, Krosno 2011.
- Strzelecki H. 1889. Gospodarstwo lasowe. Cięcie lasu. Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta, Lwów. Reprint Wyd. Ruthenus, Krosno 2011.
- Stieber K. 1921. Urządzenie gospodarstwa leśnego. Nakład Gubrynowicza i syna, Lwów-Warszawa.
- Szczerbowski I. 1907. Pogląd na rozwój polskiego leśnictwa w XIX wieku. W: 125 lat Polskiego Towarzystwa Leśnego, Kraków 2007. Reprint Wyd. PTL. 149-240.
- Szempliński A. 1998. Problemy organizacyjne BULiGL w aspekcie zadań wynikających z polityki leśnej państwa. *Sylwan* 142 (5): 15-22.
- Urbaniak M. 1975. Urządzanie lasu w Polsce Ludowej (1944-1974). *Sylwan* 119 (1): 23-32.
- Wydrzyński K. 1862. Urządzanie lasów w Królestwie Polskiem z 8 rycinami i mappami kolorowanymi. Warszawa, Skład Główny w Księgarni Kauffmana i Spółki. Nakład Gazety Rolniczej.
- Zabielski B. 1975. Urządzanie lasu i jego rola w gospodarce leśnej w okresie 30-lecia Polski Ludowej. *Sylwan* 119 (5): 52-59.
- Zabielski B. 1975. Urządzanie lasu. PWRiL, Warszawa.

SUMMARY

Forest management on Polish lands – tree stand description in the 19th century

Forest owners in the 19th century received many important and significant pieces of information about stands whose description, from the very beginnings, was one of the principal tasks of forest management. The quotations given in the paper corroborate the fact that already 200 years ago the tree stand description was quite extensive and detailed. The richness and diversity of notions used in this field, with their atmosphere of mystery, deserves special attention. It may frequently be difficult for contemporary readers to understand fully some of the applied terminology due to the fact that many of the notions either no longer exist or acquired a slightly different meaning. Nevertheless, the flowery style is certainly easier and more pleasant in perception in comparison with contemporary descriptions of stands consisting of single words and numerous abbreviations describing a given feature making them difficult to understand for an average reader and frequently requiring additional explanations.